

ARK

op de Maashorst

Jaaroverzicht 2016

COLOFON

Tekst: Anke Dielissen, Maartje van Moll en Twan Teunissen

Tekening: Jeroen Helmer

Foto's: Anne van Rosmalen, Bob Luijks, Elma Duijndam, Erwin Petit (www.kiekxposed.nl), Leo Linnartz, Maartje van Moll, Martien van Dooren, Maurice van Doorn, Twan Teunissen

Vormgeving: Bas Reijnen

© 2017 ARK Natuurontwikkeling, www.ark.eu

Overname van teksten is toegestaan mits met bronvermelding 'ARK Natuurontwikkeling'.

Gebruik van foto's kan uitsluitend na toestemming van ARK Natuurontwikkeling.

ARK op de Maashorst

Jaaroverzicht 2016

Inhoud

	Voorwoord	6
1	De Opgave	7
2	Grote grazers en begrazingsgebieden	8
	2.1 Nieuwe soorten	10
	2.2 Een terugblik op de eerste 10 maanden nieuwe grazers in de Maashorst	12
	2.3 Wengebied wisenten	16
	2.4 Renovatie rasters	16
	2.5 Monitoring en onderzoek	16
	2.6 Incidenten	18
	2.7 Vrijwilligers	19
3	Aankoop en inrichting	20
	3.1 Inrichting	21
	3.2 Beekherstel venloop	21
	3.3 Archeologie	22
4	Ondernemend Natuurnetwerk Brabant	23
5	Communicatie en voorlichting	26
	5.1 Excursies en lezingen	27
	5.2 Tentoonstelling	27
	5.3 In de media	27
	5.4 Natuureducatie	30
6	Ambitie 2017	31

VOORWOORD

De Maashorst verandert! De visie uit 2009 begint werkelijkheid te worden: een kern met wilde natuur waar de begrazing zorgt voor terugkeer van verdwenen planten- en diersoorten en meer. De grote grazers die daarvoor zorgen zijn naar de Maashorst gebracht: wisenten, taurossen en Exmoor pony's.

Dat vraagt om gewenning, zowel van het publiek als van de grote grazers. De nieuwe dieren roepen veel vragen en ook wel weerstand op. In 2016 hebben we daarom veel aan voorlichting gedaan via lezingen, artikelen in Meer Maashorst, excursies, een tentoonstelling in het Natuurcentrum, etc. We hebben uitleg gegeven over het doel van deze grote grazers en waarom juist zij voor natuurwinst zorgen. Ook hebben we zoveel mogelijk uitgelegd waarom de wisenten in een tijdelijk afgesloten wengebied moeten verblijven. Recreanten kunnen door het wengebied een deel van hun geliefde Maashorst tijdelijk alleen met een excursie bezoeken. Weliswaar gaat het om een klein deel van de grote Maashorst, maar toch.

Een tegenvaller was dat al snel bleek dat een van de elf nieuwe wisenten niet te handhaven was, omdat hij uitviel naar mensen. In het Inrichtings- en Beheerplan de Maashorst (IBeP) is vastgelegd dat een dier dat ongewenst gedrag naar recreanten vertoont, wordt weggehaald. Er was helaas geen andere keuze dan deze wisent te schieten. Hij wordt nu opgezet en keert daarna naar de Maashorst terug.

Andere veranderingen beginnen sinds vorig jaar ook zichtbaar te worden. Beekherstel van de Venloop ten zuiden van Slabroek riep de verdroging daar een halt toe. Rond deze beek kan de oorspronkelijke natuur zich nu herstellen. Verschillende aangekochte landbouwpercelen zijn beplant en toegevoegd aan de natuur.

Verandering vraagt om flexibiliteit van mensen. Dat is niet altijd gemakkelijk; het vaste wandelrondje is misschien tijdelijk niet meer mogelijk. Nieuwe mogelijkheden moeten eerst worden ontdekt en uitgeprobeerd. Maar het zal de moeite waard zijn. De Maashorst is het grootste aaneengesloten natuurgebied van Brabant en verdient een grootse natuur, waar bewoners en bezoekers van kunnen genieten.

Anke Dielissen,
programmameider 'Realisatie natuurkern Maashorst'

Hoofdstuk 1

DE OPGAVE

In de kern van de Maashorst werkt ARK Natuurontwikkeling aan ontwikkeling van procesnatuur met behulp van grote grazers. Het beheer wordt daar niet meer gedaan door machines, maar door wilde paarden, runderen en wisenten in natuurlijke kuddes.

Daarnaast kopen we landbouwgrond in de Maashorst. Deze grond richten we in als natuur. Ook wordt het watersysteem hersteld. Natuurlijke beken en het bijzondere verschijnsel wijst krijgen zo weer de ruimte.

Rondom Slabroek werken we samen met agrariërs aan invulling van het Ondernemend Natuurnetwerk Brabant.

Dit werk doen we in opdracht van provincie Noord-Brabant, Stichting Maashorst in Uitvoering, de gemeenten Oss, Uden, Bernheze en Landerd en Waterschap Aa en Maas. Zij maken uitvoering van ons werk financieel mogelijk. Daarnaast wordt het werk van ARK in de Maashorst mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

De opdracht voor ARK loopt tot 1 november 2018.

Hoofdstuk 2

GROTE GRAZERS EN BEGRAZINGSGEBIEDEN

In het voorjaar van 2016 arriveerden de grote grazers. In maart werden de eerste wisenten losgelaten. In april volgden de taurossen en later de Exmoorpony's.

Bij het arriveren van de wisenten stonden toeschouwers en pers vol spanning te wachten terwijl de vrachtwagen piepend achteruit het zandpad opreed. De eerste wisentkoe maakte er een mooie show van. Ze bleef eerst tien minuten in de trailer en sprong vervolgens naar buiten, haar nieuwe thuis tegemoet. Voor de Maas-horst was 2016 echt het jaar van de wisenten. De komst van de dieren maakte een hoop los bij bezoekers, zowel positief als negatief. Ze haalden regelmatig de media.

2.1 NIEUWE SOORTEN

In de begrazingsgebieden graasden tot begin 2016 Schotse hooglanders, IJslandse paarden, moeflons en schapen. Vooral de grote aantallen hooglanders zorgden voor overbegrazing, waardoor in de begrazingsgebieden bijvoorbeeld weinig bloemen bloeiden. Gevolg is minder insecten en vlinders. Met minder insecten, krijg je ook minder vogels. Omdat Schotse hooglanders een bijzonder dikke vacht hebben staan ze zomers om af te koelen veel in vennen, die dan vervuilen door hun poep en urine.

Om deze redenen is besloten de Schotse hooglanders stapsgewijs uit de Maashorst weg te halen en te kiezen voor begrazing door wisenten, taurossen en Exmoor pony's. Hun begrazing zorgt voor het gewenste landschap en de terugkeer van planten- en diersoorten. Ook het aantal grote grazers in totaal wordt lager, waardoor er geen overbegrazing meer zal zijn.

2.2 EEN TERUGBLIK OP DE EERSTE 10 MAANDEN NIEUWE GRAZERS IN DE MAASHORST

7 MAART

De eerste wisenten worden losgelaten in de Maashorst

5 APRIL

Eerste Taoussen komen aan in de Maashorst

SEPTEMBER

Na 2 incidenten met de oudste wisentstier moest dit dier helaas worden afgeschoten. Dat gaf veel commotie. Hij wordt opgezet met de bedoeling hem straks in en rond de Maashorst ten toon te stellen.

OKTOBER

Eerste Exmoorveulens geboren

26 APRIL

De Exmoorpony's komen naar de Maashorst

SEPTEMBER

Eerste excursies met groepen naar de wisenten

NOVEMBER

Tauroskalveren geboren

DECEMBER

Taurossen naar hun nieuwe gebied

'In het wengebied
kunnen de wisenten
wennen aan hun
nieuwe omgeving en
kan ook de omgeving
aan de wisenten
wennen.'

2.3 WENGEBIED WISENTEN

Voor de wisenten is een zogenaamd wengebied ingericht. Dit gebied is tijdelijk afgesloten voor bezoekers. Zo kunnen de wisenten wennen aan hun nieuwe omgeving en kan de omgeving wennen aan de wisenten. Onder begeleiding van een gids is het wel mogelijk om het gebied te bezoeken. Er zijn bijna wekelijks excursies geweest. De wisenten kregen ook aan de buitenkant langs de rasters veel bezoek. Als de wisenten op de open vlakke stonden, stapten er vaak fietsers even af om naar de dieren te kijken.

2.4 RENOVATIE RASTERS

Om het begrazingsgebied Brobbelbies geschikt te maken voor de nieuwe grote grazers zijn de rasters om dit gebied vervangen door iets hogere rasters. Er is meteen nagedacht over de soorten poorten waar de verschillende recreanten door kunnen. Dit is afgestemd met onder andere de ruiters en menners. Overleggen met (vertegenwoordigers van) de menners, ruiters en rolstoelgebruikers over de poorten waren goed en constructief. De uitdaging was om een poort te hebben die enerzijds de grote grazers binnenhoudt en anderzijds de recreanten een goede, makkelijke en veilige manier het raster te laten passeren. Door een testpoort te plaatsen is de poort ook in de praktijk getest, waarna nog enkele kleine aanpassingen zijn doorgevoerd.

2.5 MONITORING EN ONDERZOEK

Tijdens hun wenperiode in De Maashorst worden de wisenten uitvoerig in de gaten gehouden door ARK, de beheerder FREE Nature en hiervoor opgeleide Maashorstrangers. Na afloop van ieder bezoek door beheerders en excursieleiders wordt een verslag geschreven in een logboek.

In samenwerking met de Universiteit Utrecht is er onderzoek gedaan naar het gedrag van de wisenten. Daarbij zijn er proeven gedaan om te kijken hoe de wisenten reageren op verschillende soorten recreanten.

De belangrijkste bevindingen:

- Er is geen verschil gezien in de reacties op wandelaars, hardlopers of fietsers.
- De meest getoonde reactie betreft 'opkijken'.
- Er zijn te weinig testen met hond en ruiters uitgevoerd om conclusies uit te trekken.

Uit het rapport van de Universiteit Utrecht:

'Uit het onderzoek blijkt dat de meest voorkomende reactie op een recreant opkijken betreft. Gedragingen als benaderen en verwijderen komen minder vaak voor. Het beperkt aantal proeven met ruiters laat zien dat wisenten geïnteresseerd reageren op de vreemde paarden. Het benaderen van de ruiters is hierbij een vaak voorkomende reactie. Ook lijken de wisenten zeer alert te zijn bij de aanwezigheid van honden en benaderen ze de proeffersoon met hond zeer regelmatig. Zowel voor ruiters als voor aangeliijnde honden geldt echter dat het aantal

proeven onvoldoende is geweest om dit als finale conclusie te kunnen vaststellen. Om deze reden is het uitvoeren van meer proeven van belang. Weersgesteldheid en historie van de kudde zijn verder belangrijke factoren die de reactie van de dieren op de onderzochte typen recreanten beïnvloeden.

De onderzochte kuddes toonden tijdens het onderzoek geen agressieve reacties op recreanten, zolang deze zich houden aan de voorwaarden waaronder het onderzoek plaatsvond. In de Maashorst vond er echter één incident plaats waarbij een hardlopende proefpersoon gewond raakte. De proefpersoon bevond zich onder andere te dicht bij de kudde op het moment van het incident.

Er is geen directe aanleiding om recreanten te weren uit terreinen die worden begraasd door wisenten. Het onderzoek is echter beperkt in omvang en tijd, waardoor niet kan worden gezegd dat recreanten en wisenten onder alle omstandigheden veilig samen gaan. Het incident in de Maashorst toont wel dat (50 meter) afstand houden van belang is en dat herhaald (veel) dichtbij gaan geen goed idee is.'

2.6 INCIDENTEN

De aanleiding voor het incident waarvan sprake is in het rapport was als volgt: Op 14

september was een team bezig om bij de wisentkudde proeven te doen met een hardloper. De Maashorstranger die voor hardloper speelde, kwam door omstandigheden herhaaldelijk heel dichtbij de kudde. Dat leidde tot irritatie van de oudste wisentstier. Hij deed een uitval en 'beet' de hardloper. Gelukkig was het een oppervlakkige wond en is de ranger snel hersteld. Een aantal dagen later deed deze wisentstier een uitval naar het raster waarachter mensen stonden te kijken.

Een dier met dergelijk gedrag kan niet gehouden worden in een natuurgebied waarin gerecreëerd wordt. Er was helaas geen andere oplossing dan de stier te schieten. Beide incidenten zijn uitvoerig geanalyseerd door deskundigen. Op basis daarvan zijn maatregelen getroffen om herhaling te voorkomen.

2.7 VRIJWILLIGERS

In 2016 heeft ARK in samenwerking met FREE 14 vrijwilligers opgeleid tot Maashorstrangers. In een training hebben zij geleerd om onder andere het gedrag van wisenten te interpreteren, in te schatten hoe het met de conditie van een individuele wisent gesteld is en hoe het publiek goed te informeren. Door deze 14 vrijwilligers zijn er extra ogen in het veld, die zorgen dat gevaarlijk gedrag of een matige conditie van een dier op tijd gesignaleerd wordt. Ze beantwoorden ook vragen van recreanten die ze in het veld tegenkomen. Daarnaast controleren ze het raster.

Hoofdstuk 3

AANKOOP EN INRICHTING

ARK heeft onder andere de opdracht om in de Maashorst landbouwgrond aan te kopen en om te vormen in natuur en om gronden in te richten.

3.1 INRICHTING

In 2016 zijn de begrazingsgebieden Brobbelbies en Schaijkse Heide heringericht en gekoppeld en de rasters zijn gerenoveerd. De rasters houden de grote grazers binnen en nieuwe poorten zijn gemaakt om bezoekers toegang te geven.

Het begrazingsgebied Grensweg is omgevormd tot het tijdelijke wengebied voor de wisenten. We plaatsten er een nieuw informatiepaneel. Staatsbosbeheer legde een uitkijkeuvel aan de rand van het wengebied aan, zodat passanten een fraai uitzicht over de vlakte hebben. De wisenten worden er regelmatig gezien.

Op de boomplantdag in november hebben schoolkinderen bomen geplant op een perceel in de buurt van de Bosdreef in Uden. Dit landbouwperceel was door ARK gekocht ten behoeve van omvorming naar natuur.

3.2 BEEKHERSTEL VENLOOP

Als onderdeel van de natuurontwikkeling op de Maashorst heeft ARK samen met waterschap Aa en Maas de Venloop bij Slabroek aangepast.

De Venloop is ondieper gemaakt en heeft een natuurlijker inrichting gekregen. De Venloop is daarbij iets verlegd zodat de loop beter aansluit op de bovenloop. Aan de zuidzijde heeft hij een flauwe natuurlijke oever gekregen. Aan de noordzijde is een onderhoudspad blijven liggen met aansluitend een stevige houtwal. Dit deel blijft nog in beheer en onderhoud van het waterschap. Het oostelijke deel van de Venloop is ondieper gemaakt, waardoor water langer in het gebied kan blijven. Dit is goed voor het wijstherstel en voor de natuur. Hier zijn ook stuwen, dammen en duikers verwijderd. In dit deel mag de natuur zijn gang gaan.

De voormalige agrarische percelen aan de oostkant zijn deels omgevormd naar natte hooilanden, deels wordt het overgelaten aan spontane bosontwikkeling. De overige agrarische percelen worden natuurakkers en natuurgraslanden, versterkt met hazelaarsingels en struweelhagen. Aan de oostkant is een poel gegraven voor kwetsbare soorten in het gebied die juist open water nodig hebben, zoals de kamsalamander.

3.3 ARCHEOLOGIE

Op percelen van ARK in de buurt van het befaamde prehistorische grafveld op de Slabroekse Heide is archeologisch onderzoek gedaan door archeoloog Richard Jansen. Daarbij is niets bijzonders gevonden. De herinrichting van de Venloop is intensief begeleid door archeologen in opdracht van ARK, maar ook daar werd niets bijzonders gevonden.

ONDERNEMEND NATUURNETWERK BRABANT

Door aankoop of ruiling van landbouwgronden, zal de landbouw die nu nog in de Maashorst ligt langzaam verschuiven naar het gebied om de Maashorst heen. Landbouw die de natuur niet belemmert maar ondersteunt mag rondom Slabroek ontwikkeld worden. Deze vorm van landbouw noemen we Ondernemend Natuurnetwerk Brabant (ONNB). In dit type landbouw worden bijvoorbeeld geen bestrijdingsmiddelen en bemesting toegepast. Ook maakt deze landbouw geen gebruik van een kunstmatig landbouwpeil door middel van speciale afvoersloten en beregeningsputten. Een deel van de landbouwgronden van ARK in de Maashorst zal verkocht worden ten behoeve van dit type landbouw.

Om dit te bereiken hebben we begin 2016 twee inspiratie-avonden georganiseerd. We hebben aan geïnteresseerden voorbeelden getoond wat de mogelijke invulling van de ONNB is en twee ondernemers vertelden hun verhaal over hun rendabele bedrijf. De provincie gaf toelichting over subsidiemogelijkheden.

De avonden leverden verschillende belangstellenden op waarmee we gesprekken voerden over invulling en haalbaarheid. Eind 2016 zette de eerste agrarische ondernemer daadwerkelijk stappen om met een nieuw bedrijf invulling te geven aan het ONNB.

In de Maashorst leven voor het eerst sinds mensenheugenis weer wild rund (tauros), wild paard (Exmoor) en wisent samen in één gebied.'

Hoofdstuk 5

COMMUNICATIE EN VOORLICHTING

**‘Met het veldlesproject
“Op speurtocht in De
Maashorst” ontdekken
schoolkinderen de
natuur op een plek waar
hard wordt gewerkt aan
natuurontwikkeling.’**

landelijk. Maandelijks werd uitleg gegeven over de ontwikkelingen in het huis-aan-huisblad Meer Maashorst.

De wisenten haalden een groot aantal dag- en weekbladen en waren te zien bij Omroep Brabant, Binnenste Buiten en bij Vroege Vogels. De wisenten kregen zelfs aandacht op internationale websites van onder andere New Scientist en National Geographic.

Uiteraard was er in de regionale media volop aandacht voor weerstand tegen de wisent en tegen het afgesloten wengebied. Landelijk was er vooral positieve aandacht voor het gebied en de grote grazers.

5.4 NATUUREDUCATIE

ARK vindt het van groot belang om kinderen de bijzondere natuur van de Maashorst te laten beleven. Daarom organiseert ARK in samenwerking met Natuurcentrum De Maashorst een veldlesproject voor de groepen 6, 7 en 8 van het basisonderwijs. Het project bestaat uit een presentatie op school en een veldles in de natuur zelf.

De kinderen leren in de klas over de natuur in de Maashorst en over de veranderingen die hier plaatsvinden. Tijdens een bezoek aan gebied ontdekken ze vervolgens zelf hoe mooi en bijzonder deze plek is. Ze bekijken de wisenten, taurossen en Exmoors van een afstand, vangen Alpenwatersalamanders en rugstreeppadden, zien hoe libellen uit hun huidje sluipen, voelen met hun vingers aan de zonnedauw, en vooral: genieten. In 2016 hebben 361 kinderen van 10 verschillende basisscholen deelgenomen aan de veldlessen, met in hun kielzog zo'n 85 volwassenen (leerkrachten en (groot)ouders).

AMBITIE 2017

In 2017 gaan we het op een na laatste jaar van het project in de Maashorst in. We zetten ons in om zoveel mogelijk doelen te realiseren. In 2017 willen we:

- 25 hectare verwerven en inrichten;
- realisatie Ondernemend Natuurnetwerk Brabant rondom Slabroek;
- uitbreiding begrazingsgebied en aantal wisenten, taoussen en Exmoorpony's;
- recreanten vertrouwd maken met de nieuwe grazers;
- natuurgidsen verder opleiden met betrekking tot procesnatuur en
- bekendheid schooljeugd met natuur op de Maashorst verder uitbreiden met toenemende inzet en betrokkenheid van het Natuurcentrum De Maashorst.

NATUURGEBIED
DE MAASHORST

Provincie Noord-Brabant

WWW.ARK.EU/MAASHORST